

הרב יהודא ליכטער

חבר הבד"ץ ומו"ץ ד"מכון להוראה"

מונסי, ארה"ב

0234567

מהות צבע "בראון" ואדום בהלכה ביחס למראה דם נדה ובשאר דינים

א. המשה מיני דמים באשה

הרי כאן ארבעה. אב"א לית ליה, ואב"א
אית ליה, מי לא א"ר חנינא שחור אדום
הוא אלא שלקה, הכי נמי מילקא הוא
דלקא.

0234567

הרי שמטעם הגמרא מצינו ארבעה צבעי
דמים הטמאים. אך שצבע שחור אינו
טמא בעצם מצד עצמו, אלא שאנו אומרים
שזהו בעצם דם אדום ורק כשנעקר מן
הגוף הושחר, ובעצם צבעו האמיתי לפני
שנעקר אכן אדום הוא.

ועוד מצינו שבנוגע למימי תלתן ומימי
צלי וירוק אנו באים למחלוקת ב"ש
וב"ה ועקביא בן מהללאל וחכמים. לפי
ב"ש גם מימי תלתן ומימי צלי טמאים הם,
ולפי עקביא ירוק הוא צבע טמא. וכבר
הסביר התוס' (ד"ה הירוק) את דבריו
ש"האי ירוק היינו כאתרוג, ולא ירוק
ככרתי דאין זה נוטה לאדמומית וסתם ירוק
כן הוא (כאתרוג).

ובגמרא שם "וב"ה מטהרין (מימי תלתן
ומימי צלי), היינו ת"ק, איכא
ביניהם לתלות" וברש"י ד"ה לתלות ת"ק
סבר ה' דמים טמאין ודאי ואידך ספיקא,

שנינו במשנה (נדה יט): "חמשה מיני
דמים טמאים באשה האדום
והשחור וקקון הכרכום וכמימי אדמה
וכמזוג, בית שמאי אומרים אף כמימי
תלתן וכמימי בשר צלי וב"ה מטהרים,
הירוק עקביא בן מהללאל מטמא וחכמים
מטהרין".

והגמרא שם מסבירה: "וממאי דהני
טהורין והני טמאין אמר רבי
אבהו דאמר קרא ויראו מואב את המים
אדומים כדם. למימרא דדם אדום הוא,
אימא אדום הוא - ותו לא. אמר רבי אבהו
דאמר קרא דמיה דמיה הרי כאן ארבעה.
ואנן חמשה תנן, אמר רבי חנינא שחור
אדום הוא אלא שלקה. תניא נמי הכי
שחור כחרת, עמוק מכן טמא דיהא אפילו
ככחול טהור ושחור זה לא מתחילתו הוא
משחיר אלא כשנעקר (מן הגוף לוקה
ומשחיר - רש"י) הוא משחיר משל לדם
מכה לכשנעקר הוא משחיר".

בהמשך ממשיכה הגמ' לבאר דברי
עקביא בן מהללאל (המטמא
אף ירוק) "ולית ליה לעקביא דמיה דמיה

ולב"ה טהורין ממש". ועוד שם: "וחכמים ^{אמרי חכמים} דהלכה כת"ק (שטמאים מספק), אבל מטהרין (ירוק) היינו ת"ק איכא בינייהו לתלות".

^{אמרי חכמים}

הרמב"ם ז"ל..."

ובהמשך הסוגיא שם מבארת הגמרא בכל צבע וצבע מאלו המנויים במשנה איזה מראה טמא ואיזה טהור. כגון באדום הגמרא מסיקה, שזה דוקא אדום כדם הקזה וכן בשאר הדמים הגמרא מסבירה מהו הצבע הנכון בשביל הבדיקות. ובפרק הבא נבאר בזה.

ובב"י (סי' קפ"ח ד"ה דבר תורה) מביא כל השיטות להלכה: "ופסק הרא"ש ז"ל דהלכה כחכמים (בנוגע לירוק שהוא טהור ודאי) וכ"פ הרשב"א בתוה"ב והר"ן ז"ל בפ"ב דשבועות והביאו כמה ראיות וכ"פ הרמב"ם. ולענין כמימי תלתן וכמימי בשר צלי בעי בגמרא שם... וכתב הר"ן בפ"ב דשבועות בשם הרמב"ן ז"ל

ב. הבדיקות בין צבע אדום לבין נוטה לאדמימות ובין דהה ועמוק?

שמטרת הבדיקות היה לברר האם המראות היו כמו אחד מחמשה דמים, והאם דהו או לאו. אך לא ברור מדבריו איזה צבעים היו המראות הללו? האם היו אדום? או צבעים שונים?

והנה הבינת אדם בשער או"ה סי' ח' מבאר הענין באופן זה וז"ל: "תנן (בנדה שם) ד' מראות אדומים טמאים באשה דהיינו כדם הקזה וכקרן כרכום וכמימי אדמה וכמזוג ופליגי שם אמוראים אם דיהה מכל מראה ומראה טמא או טהור, ולכאורה אינו מובן שהרי אנו רואים לעינים שכל דם הוא אדום רק שיש דם שהוא חזק באדום ויש שהוא דיהה. ולכאורה משמע דד' מראות אלו הם זה למעלה מזה וכענין שאמרו (שבועות ה, ב) במראות נגעים כבהרת וכסיד כו', ועל כרחך הדיחה של מראה הראשונה שהוא כדם הקזה, הוא יותר אדום מקרן כרכום ואם כן איך סלקא דעתך דכקרן כרכום

להלן בסעיף ג' יבואר שכיום אין אנו בקיאים בבדיקות ואין כל הבדיקות שייכות למעשה, אך כדי להבין היטב במה אנו בקיאים ובמה אין אנו בקיאים אפילו בזמנינו אלו, יש לבאר קודם מהות הבדיקות. כלומר, עלינו להבין כשבדקו בזמן הגמרא בד' מיני דמים הללו, מה היו רוצים לקבוע בדיוק? וכן אנו צריכים להבין בד' מיני דמים הללו איזה צבע הי' להם, האם הם צבעים שונים, אז באיזה צבעים מדובר? ובאם נאמר שכולם צבע אדום היו, אז מה בדקו?

כך הוא לשון הרמב"ם (איסור"ב פ"ה ה"ט): "ארבע מראות האלו אם היה מראה הדם כמראה כל אחד מהן או עמוק מהן הרי זה טמא. היה דוהה ממנו הרי זה טהור. כיצד היה הדם שתור יתר מן הדיו היבש טמאה. היה פתוך ממנו כגון שהיה מראהו כעין הזית השחור... הרי זה טהור. וכן בשאר השלש מראות". הרי מדבריו

כולם גוונים בצבע אדום עצמו. (ב) אינם צבעים זה למעלה מזה בדרגת חוזק האדמומיות, אלא הם סוגים שונים ומסויימים של צבע אדם עצמו, כהגדרתו "אבל אין אחד אדום מסוג חבירו", מכיון שבאדום מצינו ד' סוגים מיוחדים ונפרדים של עין הצבע כפי שמביא בשם הסוחרים. (ג) שבכל סוג צבע קיים שלש דרגות בחוזק הצבע: א. עמוק, ב. הצבע האמיתי, ג. דיהה. (ד) שכשחז"ל הגדירו את מהות הצבע, כגון דם הקזה וכיו"ב, התכוונו אל הצבע האמיתי.

ובך הם דברי התוספות הרא"ש, "וצריך לומר דאלו ד' מראות טמאים, אבל שאר מראות שביניהן טהורין אע"פ שיש מראה שהוא דיהה מהן והוא טמא, והיינו טעמא דמדמיה דמיה נפקא לן ד' מראות דמים וקים להו לרבנן דהני ד' מראות דמים שכיחי בנשים וכל שאינו דומה לאלו המראות טהור אע"פ שיש מראה למטה שהוא דיהה יותר וטמא". ולכאורה מדבריו משמע שכך שיערו החכמים שדמים אלו דוקא שכיחי בנשים כדם טמא ודיהה, אפילו שחזק צבעו מאד בכל זאת אינו טמא כי כך ידעו החכמים שזה אינו מצוי באשה כדם מטמא¹.

ולזה"ל נבאר לפי זה את מהלך הסוגיא.

יהיה טמא? וכיון (שמראה) שהיא דיהה מדם הקזה היא טהורה, הרי נגד קרן כרכום מראה זו נקראת עמוק ולכולי עלמא בכולן עמוק מכן טמא?"

"ולכן נראה לי שאין ענין ד' מראות הללו זה למעלה מזה, אלא כל אחד ואחד יש לו צבע בפני עצמו, הגם שכולם הם אדומים, אבל אין אחד אדום מסוג של חבירו. והוא כמו שידוע לסוחרים שמראה האדום נחלק לד' מינים ונקראים בלשון אשכנז א' פאנס ב' אינארנאט ג' ראזע ד' קארמזין, והם האבות של כל מראה אדמומית, כי כל שאר מראה אדום הוא רק תולדה מאחד מד' מראות הנזכרים לעיל. וידוע שבכל מראה ומראה יש ג' מינים, אחד נקרא פאנס האמיתי וכן ראזע האמיתי וכן כולם, ובכל אחד ואחד יש עמוק מזה והוא נקרא טונקיל פאנס ודיהה ממנו ונקרא בלאד פאנס וכן בכולם. וכן חלקו חז"ל מראות הדם לד' חלקים בדרך משל. נאמר דם הקזה הוא בדרך משל כעין אינקארנאט וכקרן כרכום בדרך משל דומה לפאנס וכן כולם, והסימן שנתנו חז"ל הוא הצבע האמיתי. וכיון שבכל אחד יש עמוק ודיהה על זה נחלקו האמוראים אם טמא או טהור". עד כאן לשונו הנצרך לענינו.

מדברין אנו למדים כמה דברים. (א) שכל הצבעים שבמשנה הם

1. ועדיין יש לעיין היטב בדבריו, שלפי דבריו אין הדמים המסויימים מדאורייתא, רק כך זה נתקן ע"י החכמים, וצ"ע אם בזמן מן הזמנים משתנה השכיחות של צבע מסויים האם נאמר שישתנו הצבעים המטמאים. והאם זה כמו בטריפות, שכך קיבלו תיקנו החכמים שיש ח"י טריפות ואפילו אם משתנה המצב. וצ"ע היטב בזה.

ג. האידנא לא בקיאים בבדיקות

לאדמומית, רבנן סברי דהאי לאו נטיה לאדמומית הוא. אבל כמימי תלתן וכמימי בשר צלי לכ"ע נוטים למראה אדמומית נינהו ואע"פ כן מטהרי רבנן, הלכך האידנא דלא בקיאיין למיבדק במראות לא מטהרינן.

הרי שהבינו והסיקו הראשונים שקבעו שהאידנא אין אנו בקיאים, שבמימי תלתן ובשר צלי, למרות שלהלכה אינו כלל מחמשת מיני הדמים הללו, אך מכיון שיש למימי תלתן ומימי בשר צלי נטיה לאדמומית, הרי אנו נוקטים שלמעשה אין אנו בקיאים בו. ויש בכך הבדל בין ירוק לבין מימי תלתן ובשר צלי, דבירוק כשהכשירו החכמים, הפירוש הוא, שהחליטו חז"ל שאין ירוק כלל נוטה לאדמומית. ואילו במימי תלתן וב"צ, אע"פ שידעו חז"ל שאכן הצבע של מימי תלתן וב"צ נוטה לאדמומית, מכל מקום טיהרו ב"ה צבע זה. ומכך אף נובע ההבדל לזמן שאין אנו בקיאים, שמ"ת וב"צ אסור ואילו ירוק מותר.

ונראה דיש להסביר טהרתן של מימי תלתן ובשר צלי בשני אופנים, דלכאורה מכיון שהם אדמומית למה אין הם טמאים, (א) שמימי תלתן וב"צ הם אכן בצבע אדום אך הם בגדר של דהה בלבד, וכשם שבכל אחד מחמשת הצבעים הרי בדיהה מטהרים אותו, כך מ"ת וב"צ נחשב כצבע אדום דהה ולכן טיהרו ב"ה צבע זה. (ב) יש לומר יתירה מזו, שמ"ת וב"צ הם צבע אדום חזק אך מזה שלמדו חז"ל "דמיה דמיה" קים להו לחז"ל שיש

למעשה כבר נפסקה להלכה שאנן אינן בקיאים במהות מראות הללו מהו טהור ומה לא. וכך כותב הטור בסימן קפ"ח: "דבר תורה ה' דמים טמאים באשה ותו לא והאידנא שנתמעט הבקיאיות חזרו לטמאות כל שיש בו מראה אדום בין אם הוא כהה הרבה או עמוק וכן כל מראה שחור ואין טהור אלא בשני מראות שהן הלבן והירוק בין ירוק ככרתי בין צהוב כזהב אפי' אם יש בו סמיכות דם והוא עב הרבה".

וממוצא הדברים מובן, שרק לבן או ירוק מותר מכיון שאינו נוטה לאדמימות, ואילו בשר צלי אף הוא אסור אף על פי שאינו מה' מיני דמים, שכולם ^{אסור תחכמה} הם מיני אדמימות.

ובב"י ד"ה ומ"ש ואין, מסביר על כך, "כן כתב הרא"ש ז"ל בפרק כל היד ז"ל, ובדורות הללו אין בקי לראות בדמים לישען על חכמים ולהפריד בין דם לדם, ואפילו בימי חכמי התלמוד היו מן החכמים שהיו נמנעים לראות דמים כ"ש האידנא שאין לטהר שום דם הדומה למראה אדמימות אם לא שיהא לבן וירוק כמראה הזהב ע"כ... וא"ת מאחר שהם ז"ל פסקו הלכה כב"ה דמטהרים כמימי תלתן וכמימי בשר צלי, למה לא התירו בזמן הזה כשם שהתירו בירוק ובלבן, י"ל דכיון שהם נוטים למראה אדמומית ואין אנו בקיאים במראות, מטמאין להו. ולא מטהרינן אלא לבן וירוק משום דלית להו נטיה לאדמומית כלל, דאף על גב דעקביא דמטמא, על כרחין סבר דירוק נוטה

הסוגיא, מה למדים מהפסוק וירא מואב ומה נלמד מדמיה דמיה? ונראה בפשטות ששני דינים אנו למדים כאן, שמוירא מואב אנו למדים בכלל שדין דם באשה אעפ"י שאצלה כל מיני נוזלים השופעים מאותו מקום¹ אינו אלא באם שהנוזל הוא אדום, ואעפ"י שמבחינה רפואית יגדירו נוזל מסויים של הגוף כדם מבחינת התאים וכיו"ב, הרי על פי התורה דם הוא רק אדום². ואילו מדמיה דמיה למדים אנו דין מיוחד בדיני נדה שרק חמשת סוגי דמים הללו מטמאים ואילו נוזל אדום אחר אפילו שלגבי כל דיני התורה הוא בגדר דם ממש³ ואדום ממש הרי לגבי דיני נדה אינו דם מטמא.

ולפי"ז זוהי כוונת שאלת הגמרא, ^{אוצר החכמה} "למימרא אדום הוא", דהיינו אם ננקוט שלא כל הנוזלים רק אדום הוא דם אז מנין לנו לכלול סוגים שונים של אדום,

רק ד' מיני דמים (ושחור אדום שלקה הוא) וכן קים להו לחז"ל מה הם בדיוק הד' הצבעים של הדמים הללו⁴, ולפי מסורת החכמים הרי מ"ת וב"צ, למרות שזה אכן אדום ממש, מכל מקום אינו מד' דמים הללו שנכללו בד' הדמים הטמאים. ולכן פשוט, שבזמן הש"ס שבקיאים היו ידעו לקבוע אם האדום של מ"ת וב"צ הוא מחמשת הדמים הללו, אך כעת אין אנו בקיאים לקבוע אם זה מחמשת הדמים, ולכן מטמאים. ולפי זה הרי מימי תלתן ובשר צלי הם צבע אדום ממש.

יתירה מזו נראה לומר. דיעויין בסוגיא ^{אוצר החכמה} "שהבאנו לעיל" וממאי דהני טהורין והני טמאין אמר רבי אבהו דאמר קרא וירא מואב את המים אדומים כדם, למימרא אדום הוא, אימא אדום ותו לא, אמר קרא דמיה דמיה". וצ"ב הבנת

2. וכ"ה להדיא בתוספות הרא"ש שהבאתי לעיל.
3. ולכאורה שאלה זו שייכת רק באשה שאצלה הדם הוא ענין טבעי כמו שאר הנוזלים השופעים מאותו מקום, ולא מדם התמצית ומכה, כמו בדיני איסור אכילת דם ודין הזאה, וממילא יש צורך באשה להבחין בין דם טהור לטמא, אך לא שייכת בשאר דינים שברור שם מהו גדר הדם הבא מן המכה והשחיטה.
4. וראה לשון חידושי הרמב"ן (נדה יט, ב) "בדם הירוק ואין צריך לומר לבן ושאר מראות ודאי אינה יושבת כלום (אפילו בזה"ז כשלא בקיאים) שלא גזרו אלא על דם ותולדותיו אבל אלו אינן בכלל (דם)". וכ"ה בר"ן בשבועות על הרי"ף דף ג'. הרי שירוק ולבן אינו דם כלל, ורק באדום יש דין דם רק שהתורה טיהרו. ובירי הרה"ג הרב י"ד קנאפלער, ראיתי דין ארוך בזה מיוסד על ראשונים ופוסקים, ואילו ערוכה תשובת הגרש"א זצ"ל בספר מנחת שלמה ח"ב סי' ע"א. ולהלן נביא קצת מדבריו.
5. ראה הסוגיא בכריתות כא, א. וראה לשון הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות (פ"ו ה"ג) "אין חייבין כרת אלא על הדם כל הזמן שיש בו אדמומית". ולכאורה "כל שיש בו אדמומית" כולל אפילו כמימי בשר צלי, כי מעולם לא שמענו חילוק בכך. אולם להעיר מדברי התפארת יעקב (חולין פ"ז ד"ה במשנה), שתולה דין איסור דם בארבעה דמים של נדה. ובחזו"א (יו"ד י"ב ד) חולק על כך וסובר שאין קשר ביניהם. ולכאורה כפי שהבאנו לעיל בסוף פ"ב דברי התוספות הרא"ש, הרי משמע שזה דין מיוחד לנדה בלבד.

מכיון שאינו אדום אינו בגדר דם כלל לגבי שום ענין, אך מימי תלתן וצלי יתכן שלגבי שאר דיני תורה הם בגדר דם, רק שכאן יש לנו גזירת הכתוב שרק ד' מיני דמים טמאים, והוא המפקיע דין דם ממימי תלתן וצלי. ממילא לפי זה ברור שמימי תלתן וכו' הוא דם אדום ממש, רק שיש לנו דין מיוחד המפקיע אותו מטומאה. ולהלן נבאר מהות צבעם ונדון עוד בכך.

הרי נגביל ונאמר שרק גוון אחד של נוזל טמא ואילו השאר טהורים, כי הלא אנו רואים שהתורה התירה נוזלים השופעים מאותו מקום, ועל כך משיבה הגמרא שיש בנדה דין מיוחד לכלול ולהגביל רק ד' מיני דמים הללו.

מסכת נדה דף ע"ב

מעשה יובן ביתר שאת ההבדל בין מימי תלתן ומימי צלי לבין ירוק, שירוק

ד. דעות הפוסקים על צבע חום

רז"ל זהב פרויים שדומה לדם הפרים. וגם הנמצא אצלינו כשהוא יוצא מיד הצורף מבי סילק, קרוב מאד לגוון אדום ממש. ואפ"ה סמכין להתירו כשאין לו נטייה לאדום, כ"ש בירוק ברוין שהוא רחוק מאד מן האדום. ואע"פ שיהא עמוק הרבה אינו אלא כדיהה דשחור שהוא טהור בלי ספק ולכן אין להחמיר כלל בברוין הנזכר ובכתם פשיטא דלית דחש ליה. והבאתי כל דבריו כי להלן נדון בדבריו. הרי שלדעתו יש להקל במראה ברוין.

נמצא שעל שלושה יסודות בנה התירו. (א) צבע ברוין (של קאווע ועצי ערמונים) עדיף ממימי תלתן ובשר צלי, כי מימי בשר צלי יש בו אדמימות ואילו ברוין אין בו אדמימות כלל, ובמימי בשר צלי אנו מחמירים חומרא גדולה, למרות שאנו בקיאים היטב בצבעו, מכיון שהוא נוטה לאדמומית, אך לא כך בצבע ברוין. (ב) יש לו רק נטייה לשחורות וממילא הרי אין לנו יסוד להחמיר בדבר שנוטה לדיהה של שחורות. (ג) קל וחומר מירוק שמקילים בו, ואע"פ שהוא כמראה זהב ובוהב יש

ידועה דעתו של רבינו היעב"ץ (שאלת אה"ח 334567 יעב"ץ סימן מד) בגדר צבע בראון חז"ל "מראה דם הנוטה לצבע ברוין כל"א שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי, לא נתבאר בש"ע ובאחרונים אם הוא ממראות דמים טמאים. ונ"ל להקל בו, דודאי עדיף ממימי בשר צלי. דידוע שיש בו אדמימות וכמ"ש גם הפוסקים, ואפ"ה מטהרי ליה ב"ה וקיי"ל כוותיהו, ואע"ג דאנן מחמירין ביה היא גופא חומרא גדולה, דהא שפיר בקיאנן בגווה, אלא משום דלא ליתי לאחלופי, כיון דאית ביה נטייה לאדום, משא"כ במראה ברוין הנז' שאין לו נטייה לאדמומית אלא לשחורות. וכבר שנינו משנה שלמה בשחור עצמו, דיהה מכן טהור. ולית בה ספיקא ולא חומרא מדינא דגמרא כמו בשאר מראות שנחלקו בהן בדיהה. וכ"ש בירוק ברוין שהרי אינו שחור ולא אפי' דיהה דדיהה שלו. אלא שעמוק שלו נוטה קצת לשחורות הדיהה. ועוד ק"ו מירוק דמקילנן ביה טובא. ואפי' במראה בוהב. שהרי יש בו ודאי נטייה חזקה אל האדום וכן כתבו התוס', ויש ממנו שהוא אדום כדם. וכמ"ש

דרי"ח 334567

א"ח"ח 334567 יעב"ץ סימן מד

אוצר החכמה